

En brokiigt blandad bikett

Till Lennart Lundborg 90 år

En brokigt blandad bukett

Utskrift ges ut av Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland
Detta är nr 18 i en löpande serie

Postadress: Kulturmiljö Halland, Tollsgatan 7, 302 32 Halmstad
Telefon: 035-19 26 00
E-post: kansli@kulturmiljohalland.se
Hemsida: www.kulturmiljohalland.se

Form och Layout: Anders Andersson
©2021 Kulturmiljö Halland och författarna
Tryck: Bulls Graphics, Halmstad 2021

ISBN 91-85720-67-4

UTSKRIFT 18

En brokigt blandad bukett

Till Lennart Lundborg 90 år

Red. Per Wranning

KULTURMILJÖ
HALLAND

EN DEL AV HALLANDS KULTURHISTORISKA MUSEUM

Tabula Gratulatoria

ANNELI ADAMSSON, VARBERG | BJÖRN AHNLUND, SLÖINGE | ANDERS ANDERSSON,
KÄLLSJÖ | CHRISTINA ANDERSSON-WIKING, VARBERG | OLOV ANDREASSON, STENINGE
ÅSA AXBERG, TRÄSLÖVSLÄGE | HANS BERGFEST, FALKENBERG
EVA BERTSSON MELIN, VARBERG | LENA BJUGGNER, LAHOLM | MONICA BÜLOW BJÖRK,
TYLÖSAND | MARIA BONDE, GLOMMEN | DANIEL BORGMAN, HALMSTAD
LENNART CARLIE, HÄSSLEHOLM | JONAS CARLSSON, HALMSTAD | PÅR CONNELID,
VARBERG | JOHAN DAHNBERG, FALKENBERG | LISBETH ELIASSON, FLENINGE
PETRA ERIKSSON, FALKENBERG | MARIANNE FOGHAMMAR, LIDINGÖ | MATS FOLKESSON,
HEBERG | TINA FORS, UPPSALA | JOAKIM GOLDHAHN, ADELAIDE | ANN-SOFIE GRÄSLUND,
UPPSALA | BO GRÄSLUND, UPPSALA | CHRISTER GUSTAFSSON, HÖGANÄS
STEFAN GUSTAFSSON, HALMSTAD | PATRIK HALLBERG, GULLBRANDSTORP
CURRY HEIMANN, GÖTEBORG | HANS HELANDER, HALMSTAD | KERSTIN HULTIN,
HALMSTAD | ANDERS HÅKANSSON, GLOMMEN | LEIF HÄGGSTRÖM, FOTSKÄL
MAGNUS JENSNER, LIMHAMN | ANDREAS JOHANSSON, OKOME | OLA KADEFORS,
HALMSTAD | STEFAN KEJLBERG, HALMSTAD | BRITT-MARIE LENNARTSSON, VARBERG
EVELINA LINDBLOM, HALMSTAD | INGA LINDÉN, GETINGE | LARS LUNDQVIST, VISBY
SVEN LUNDSTRÖM, TRELLEBORG | MARIANNE LÖNN, JÖRLANDA
BETTY-ANN MUNKENBERG, LINDOME | MATS NILSSON, STENINGE | JENNY NORD,
HÖGANÄS | LENNART NORDQVIST, LAXVIK | LINN NORDVALL, GÖTEBORG | CARL PERSSON,
HALMSTAD | BJÖRN PETERSEN, HALMSTAD | JOHANNA PETERSSON, HALMSTAD
WIVI-ANN REIT, GÖTEBORG | CAMILLA ROSBERG, FALKENBERG | CHRISTINA ROSÉN,
MORJHULT | ERIK ROSENGREN, LAHOLM | LOTTA SANDBERG, HALMSTAD
CHARLOTTE SKEPPSTEDT, ÄNGELHOLM | LENA SOMMESTAD, UPPSALA | JÖRGEN STREIFFERT,
KUNGSBACKA | BO STRÖMBERG, HALMSTAD | JAN SVENSSON, FALKENBERG | FIA TEGNHED,
STENINGE | STINA TEGNHED, STENINGE | CLAS TOLLIN, STOCKHOLM
CHRISTINA TORELD, FJÄLLBACKA | GUSTAF TROTZIG, STOCKHOLM | BENGT WESTERGAARD,
MÖLNDAL | PABLO WIKING-FARIA, VARBERG | PER WRANNING, FALKENBERG
ANNA VUJIN, HALMSTAD | GISELA ÄNGEBY, FJÄRÅS

Innehåll

Tabula Gratulatoria 4

PER WRANNING:

Förord 7

LARS LUNDQVIST:

Lennart Harald Valdemar Lundborg från Linköping 9

PÅR CONNELID:

Längs Tjolöholms stigar 13

LEIF HÄGGSTRÖM:

Säljägare i Gröninge 34

BO GRÄSLUND:

Gullnar tǫflur i Vǫluspá och folkvandringstidens guldbrakteater 45

CLAS TOLLIN:

Lantmätaren Johan Söderling och den geometriska jordeboken M2 50

ERIK ROSENGREN OCH LENA BJUGGNER:

Det gyllene spännet från Munkagård i Ysby socken – insulärt, profant och skandinaviskt 66

MATS FOLKESSON:

Bemannade fyrplatser i Hallands län 70

GISELA ÄNGEBY:

I synliga skepp begravdes bronsålderns rituella specialister 90

BO STRÖMBERG:

Arkeologi – ”en framåtsyftande forskningsprocess för kunskapsuppbyggnad” 105

MONICA BJÖRCK BÜLOW:

Bildminnen 116

SVEN LUNDSTRÖM:

Från Hanhals till Hasslöv på bildningsresa 118

JOAKIM GOLDHAHN:

Bohuslänska vingslag – en essä om Carl Georg Brunius, hållristaren
från Tanum 122

CHRISTER GUSTAFSSON:

Hallandsmodellen 138

PER WRANNING:

Kung Ise och T. J. Arne – ett snart hundraårigt frågetecken rätas ut 152

CARL PERSSON:

Gettersö i Bolmen – en gropkeramisk boplats i Lagans vattensystem 166

ÅSA AXBERG:

Oscar Ohlson – en Hallandsmålare 179

JOHAN DAHNBERG:

Lennart Lundborg – den vandrande folkbildaren 182

STINA TEGNHED OCH ÅDEL VESTBÖ-FRANZÉN:

I gravhögarnas landskap 184

Författarpresentation 218

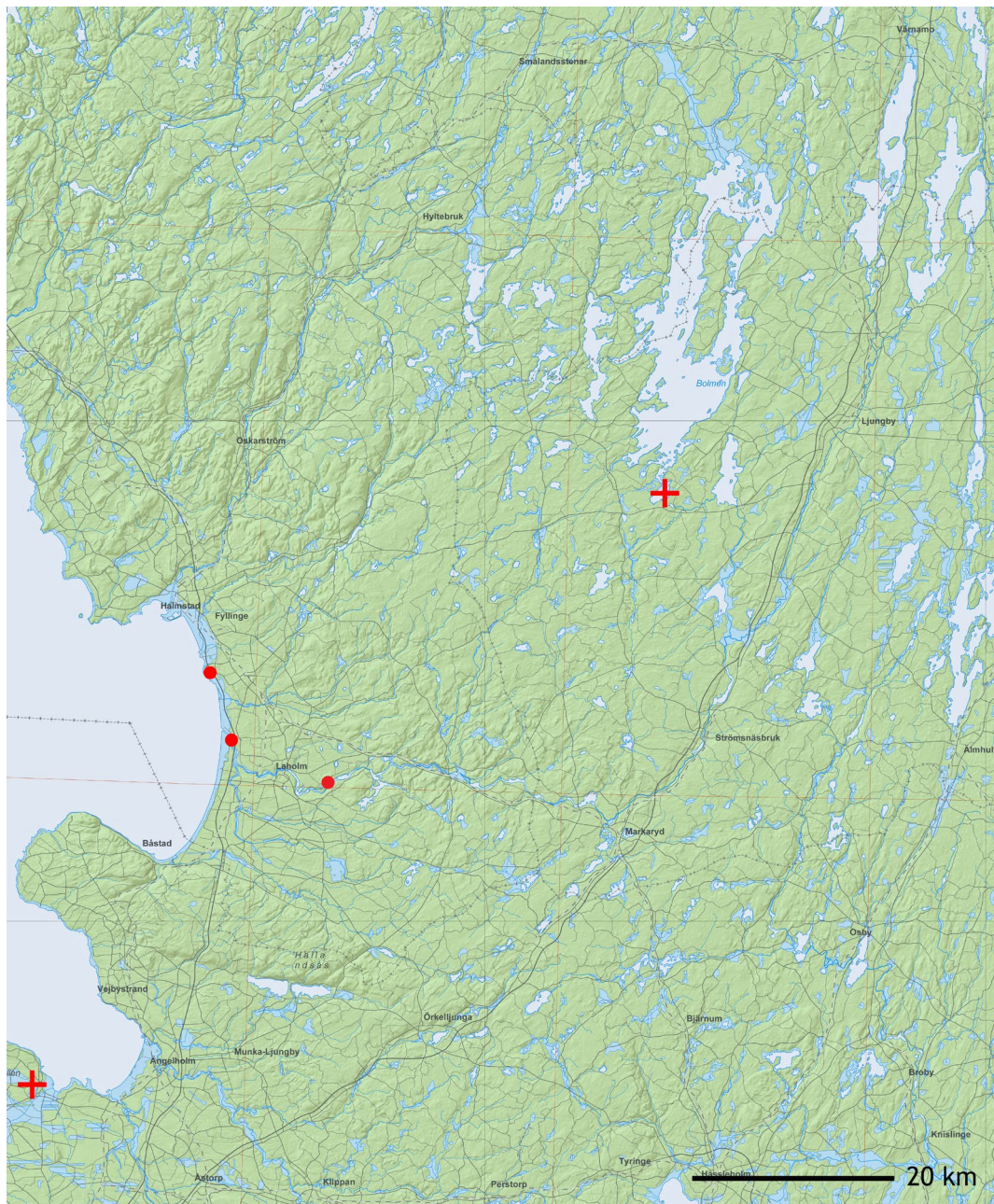
CARL PERSSON

Gettersö i Bolmen – en gropkeramisk boplats i Lagans vattensystem

Inledning

Den stora stenåldersboplatsen vid Jonstorp har alltsedan den publicerades 1940 haft en central roll i sydsandinavisk stenåldersarkeologi (Jennbert 2005). Oscar Lidéns (1940) publikation klargjorde förhållandet mellan Erteböllekultur och den gropkeramiska kulturen (GRK). De var båda marint inriktade kulturer som röde sig över havet, vilket framgår av de spår som efterlämnats på Anholt (Vang Petersen 2004). Innan Lidéns publikation hade många antagit att Erteböllekulturen utvecklades till den gropkeramiska kulturen (Rydbeck 1920). Lidén kunde dock visa att de båda kulturerna trots påtagliga likheter i form av livsstil och fynd var från olika tider. Erteböllekulturen var från yngsta delen av mesolitikum (jägerstenåldern) (ca 5300–4000 f.Kr) och den gropkeramiska kulturen från mellersta delen av neolitikum (bondestenåldern) (ca 3200–2300 f.Kr). Att en marint präglad fångstkultur uppträder mitt i neolitikum är märkligt och har diskuterats bland stenåldersarkeologer sedan dess (ex Iversen 2010; 2014; Larsson 2004; Larsson 2013; Malmer 2002; Pappmehl-Dufay 2006; Webart 1991). Det finns lika många tolkningar av vad GRK är som det finns intresserade arkeologer. Somliga har föreslagit att GRK inte var en egentlig kultur utan rester av ceremoniella aktiviteter som utövats av andra kulturer på stränder (Carlsson 2013). Andra har hävdatt att GRK bara är spåren av strandnära aktiviteter från en i övrigt jordbrukande befolkning (Nordqvist 1997; Strinnholm 2001). Det vill säga att när man jagat säl och fiskat har man bytt utrustning och keramik. Andra har tolkat GRK som en avgränsad grupp med egna traditioner och en särpräglad ekonomi (Jennbert 2015; Persson & Alering 2017). Den senare tolkningen har under senare år fått stöd genom isotopanalyser som visat att de gropkeramiska människorna i södra Östersjön hade en extremt marin kosthållning (Eriksson 2004; Fornander m.fl. 2008). Ny molekylärgenetisk forskning tyder också på att GRK avvek genetiskt från de övriga kulturerna under bondestenåldern (Lazaridis m fl. 2015). Detta bidrag utgör ett försök att beskriva aspekter av den gropkeramiska kulturen ur ett inlandsperspektiv med utgångspunkt från Gettersöboplatsen vid Bolmens utlopp (figur 1).

Figur 1. Groppkeramiska boplatser omnämnda i texten. Röda punkter från norr till söder = Trönninge 22, Laholm 69 och Laholm 74. Gettersö vid Bolmens utlopp och Jonstörpsboplatsen markerade med röda kors. På kartan är havsnivån cirka 6 meter över nuvarande havsnivå vilket motsvarar nivån cirka 3000 f.Kr. (SGU strandvåkartan 3 000 f.Kr).

Oscar Lidén och Gettersö

Oskar Lidéns arkeologiska insatser i Jonstorp skedde under sommaren när han var ledig från sitt arbete som folkskoleinspektör i Ljungby. I Ljungby var Oscar Lidén verksam på många sätt. Han inventerade boplatser, bedrev etnografi, startade hembygdsföreningar och grundade museer. Eftersom han var mycket väl insatt i stenåldersforskning och hade ett mycket stort kontaktnät kom många stenåldersboplatser att registreras och beskrivas av honom (Persson 2012). Boplatserna på Gettersö (RAÄ 125 Annerstad sn) vid Bolmens utlopp, var en boplatser som väckte hans intresse. Han beskrev att strandlinjen på Gettersö präglades av en påfallande flintrikedom och han påpekade att om alla de insamlade fynden kunde dokumenteras skulle de utgöra en av landets största boplatserfynd från stenåldern (Lidén 1924:112). Fynden utgjordes uteslutande av flinta och keramik från den groppkeramiska kulturen. Lidén konstaterar att; *”Jag har /.../ ingenstädes sett ett boplatserinventar, som varit till den grad identiskt med Jonstorpsboplatserna som detta”* (Ibid:114, kursiv i original). Med Lidéns insatser i Jonstorp i åtanke finns det all anledning att ta hans observation på allvar. Till skillnad mot andra stenålderskulturer i västra Småland hittar man få spår av GRK på andra platser än just Gettersö. Lidén ansåg att det framförallt var två faktorer som kunde förklara förekomsten av GRK i inlandet och valet av boplatser. En förklaring stod att finna i det rika ålfisket vid Skeen. En andra förklaring var att Gettersö fungerat som en handelsstation vid flinhandel (Lidén 1940). Det bör i detta sammanhang noteras att flinta inte förekommer naturligt i inlandet. Som redan Lidén påpekade är dock inte Gettersö den enda platsen där GRK påträffas i inlandet. Boplatser finns också exempelvis vid Ringsjön, Anten och Mjörn. Lägena tenderar att vara desamma, på öar vid utloppen från sjöarna. Resor till inlandet verkar alltså ha varit ett återkommande inslag inom den groppkeramiska kulturen.

Nya arkeologiska insatser på Gettersö

De groppkeramiska boplatserna i inlandet är av en speciell betydelse för förståelsen av GRK. Även om man kunde färdas till dessa platser med båt hör de knappast till den marina sfären. Inte heller kan de knytas till säljakt eller andra fångstaktiviteter som brukar associeras med GRK. GRK måste alltså ha varit något mer än en renodlat marint orienterad fångstkultur. Resorna till inlandet väcker också frågor om förhållandet mellan GRK och de andra mellan-neolitiska kulturerna (trattbägarkulturen och stridsyxekulturen). Landskapet runt Bolmen var en kulturbygd under neolitikum, vilket visas av de många fynden av slipade yxor (Hansson 1999). Runt Bolmen bodde förmodligen tusentals människor som knappast kan ha missat att en ö vid utloppet regelbundet fylldes av människor från GRK. Varje förklaring av GRK-boplatserna i inlandet måste således inbegripa en förståelse av de kulturmöten som ägt rum. Undertecknad, Kulturparken Småland och Kronobergs arkeologiska förening har i ett gemensamt projekt försökt beskriva aspekter av dessa kulturmöten. Projektet inleddes med att befintliga samlingar

Figur 2. Rotväلتa 31 under utgrävning. I rotväلتan påträffades 39 av de 49 krukskärvorna. Möjligan var platsen speciell eftersom rotväלתan låg bredvid en av få större stenar på ön. Kanske hade stenen en rituell betydelse, men koncentrationen av keramik kan också förklaras av praktiska skäl. Stenen var en kognitivt tydlig plats som lätt kunde beskrivas. Ytterligare en förklaring är att stenen utgjort en del av någon form av konstruktion. Av figuren ansas också den täta slyvegetation som präglade ön. (Foto: Carl Persson)

analyserades källkritiskt och publicerades (Persson 2014). Insatser har också gjorts för att klarlägga Bolmens förändrade vattennivåer under stenåldern (Persson 2016). Efter en intensiv vinter med studiecirkel och föreläsningar inleddes våren 2016 den första arkeologiska undersökningen någonsin på Gettersö. Ambitionerna var tämligen blygsamma och målet var främst att kontrollera om hela ön var en stenåldersboplats, eller om det bara var längs stränderna som fynd kunde påträffas. Genom att utföra analyser av flintan ville vi få en bild av vilken teknik de tillverkats med och vad de använts till. Vi ville också dokumentera skador på boplatsen.

Alla arkeologiska undersökningar förstör fornlämningar och kan aldrig göras ogjorda. Det var följaktligen inget enkelt beslut att gräva på en så unik plats som Gettersö. Valet blev dock enklare då det visade sig finnas mängder av rotväلتor på ön som lång-

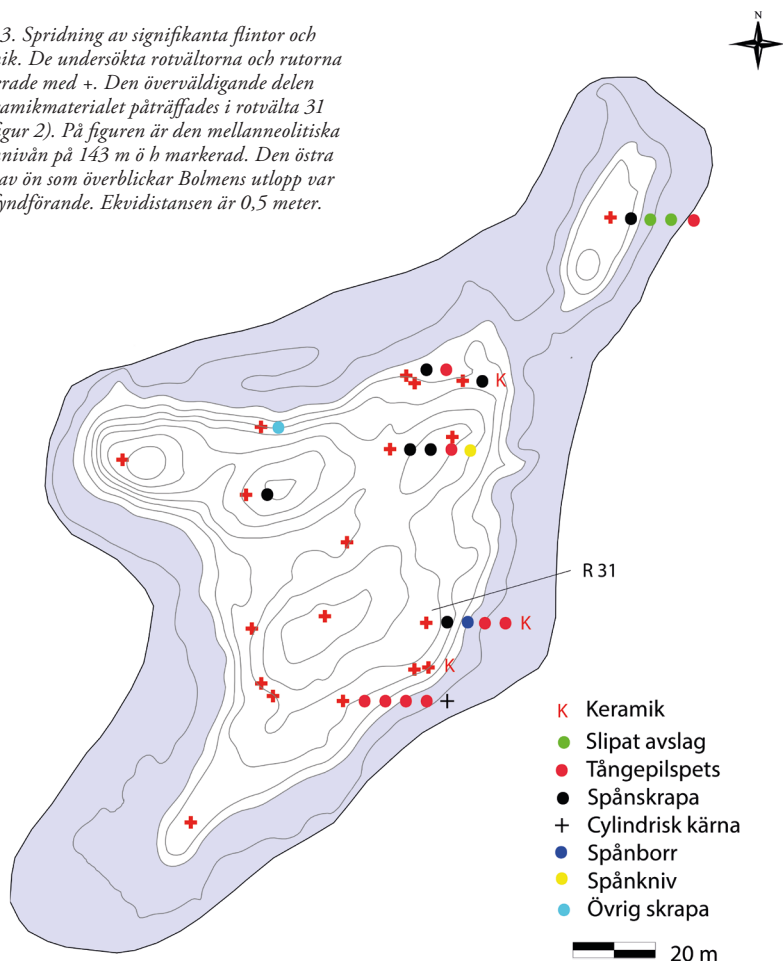
samt höll på att förmultna (figur 2). Vi valde att dokumentera dem genom inmätning och gräva ett representativt urval av rotvältorna. På tre platser där rotvältor saknades kompletterades undersökningen genom grävande av rutor. På så sätt påverkades endast begränsade mängder av det ostörda arkeologiska materialet, samtidigt som skadorna dokumenterades. Det var också en något ovanlig undersökning eftersom den utfördes på en ö som var nästan helt oframkomlig på grund av sly och fallna träd. Trots omständigheterna och den ovanliga metodiken visade sig undersökningen besvara fler frågor än vad vi ställt (Persson & Alering 2017).

Människor som reser långt

Ett tydligt resultat av undersökningen var att hela Gettersö över den äldre vattennivån på 143 m ö. h. var en enda stor stenåldersboplats (ca 8 500 m²) (figur 3). Möjligen var fyndtätheten högre på östra sidan av ön, varifrån man kunde överblicka utloppet. Att hela ön var en stor boplats underströks också av att skärvsten kunde observeras i rotvältorna över hela ön. Av de 750 flintor som påträffades avvek ingen från den teknologiska tradition som präglar GRK. Också de typologiskt igenkännbara fynden som spånspilar (10 st) och skrapor (14 st) var typiskt gropkeramiska (figur 4 och 5). Likaså var de 48 keramikskärvor som påträffades på ön från den gropkeramiska kulturen (figur 6). Dessa resultat stämmer väl med de lösfynd som tidigare plockats på ön och Oscar Lidéns tolkning av platsen (Persson 2014). Det finns alltså inget i det samlade flint- eller keramikmaterialet från Gettersö som kan hänföras till någon annan tidperiod under stenåldern, eller någon annan kultur än GRK.

Även om den arkeologiska undersökningen var av begränsad omfattning ger fynden vissa ledtrådar till vad man gjort på ön. Om man utgår från de mest direkta och konkreta spåren av vad människor gjort på platsen kan man konstatera att de utfört mängder med vardagliga sysslor. De har uppenbarligen jagat och slaktat sina byten. De fällda djuren har slaktats och skinnen skrapats. Slitspåren på flintor visar också att man bearbetat trä och torrt skinn. Kanske kan dessa aktiviteter knytas till underhåll av kläder och reparationer av kanoter (figur 4). Ett annat direkt spår av människors aktiviteter utgörs av de stora mängderna skörbränd sten och den höga andelen bränd flinta på ön. Uppenbarligen har användandet av eld varit av stor betydelse. De varierade aktiviteterna antyder att de människor som besökt ön bestått av personer med olika roller. Sannolikt har större grupper av människor bestående av flera familjer efterlämnat fyndmaterialet. Denna bild av en större grupp av människor som utfört varierade arbetsuppgifter återfinns inte på de fåtaliga gropkeramiska boplatser som undersökts i södra Halland. Dessa boplatser bör istället tolkas som tillfälliga uppehållsplatser i samband med jakt/fiske (Persson 2014). Detta resultat bekräftar Oscar Lidéns beskrivning av platsen från 40-talet där han poängterade den stora likheten mellan Gettersö och Jonstorpsboplatsen i nordvästra Skåne (Lidén 1940:90f; Lidén 1943:241f).

Figur 3. Spridning av signifikanta flintor och keramik. De undersökta rotvältorna och rutorna markerade med +. Den överväldigande delen av keramikmaterialet påträffades i rotvälta 31 (jmf figur 2). På figuren är den mellanneolitiska vattennivån på 143 m ö h markerad. Den östra delen av ön som överblickar Bolmens utlopp var mest fyndförande. Ekvidistansen är 0,5 meter.

Den gropkeramiska flinteknologin bygger på att spån med triangulärt tvärsnitt avspaltats från cylindriska kärnor. Spånen har använts som skärredskap men också omarbetats till spetsar och skrapor. Denna teknologi kräver tillgång till stora och högkvalitativa råämnen. Råämnen av detta slag finner man främst i sydvästra Skåne och Danmark. Med detta förhållande i åtanke skulle man kunna förvänta sig att flintmaterialet på Gettersö vore präglat av sparsamhet. En extrem sparsamhet med flintan präglar övriga fyndmaterial från det smäländska inlandet under hela stenåldern (Persson 2012). Så är dock inte fallet på Gettersö där man ratat de lokalt tillgängliga stenmaterialen och utan några tecken på sparsamhet använt den sedvanliga gropkeramiska tekniken. Uppenbarligen har man förväntat sig att inom en snar framtid åter komma tillbaka till områden med god tillgång till flinta. Detta förhållande tyder på att besöken

Figur 4. Ett mindre antal flintor från Gettersö har slitspårsanalyserats av fil Dr Bo Knarrström. I figuren återfinns några av typiska redskap med användningsområde: (a) Spånfragment använt vid slakt. (b) Spånskrapa med konkav egg. Redskapet är egentligen ingen skrapa utan har använts som hyvel vid bearbetning av ben. (c) Spånskrapa använd vid beredning av färska skinn. (d) Spånskrapa använd vid beredning av färska skinn. Det finns spår på de ej använda ytorna som tyder på att redskapet transporterats i en påse tillsammans med andra flintor. (e) Spånskrapor med samma analysresultat som föregående. (f) Spånskrapa använd på torr skinn. Ett tänkbart användningsområde är underhåll av skinnkläder. Foto: Jörgen Ludwigsson, KPS

Figur 5. Intakta tångespetsar från Gettersö som slitspårsanalyserats: (a-b) Pilspetsarna emanerar från samma kärna och saknar skafningsspår. Sannolikt är de tillverkade på platsen och aldrig använda. (b) Också denna spets saknar spår av skafning. (c) Spets som kasserats under tillverkning efter att tången färdigställd. (d) Spets med kompressionsbrott och striationer som antyder att den använts och skadats vid jakt. (e) flinta som rent typologiskt kan anses vara en pilspets (Lidén 1940:81f). Slitspårsanalysen visar dock att den använts som hyvel vid träbearbetning. Foto: Jörgen Ludwigsson, KPS

på Gettersö varit relativt korta. Det faktum att nästan hela fyndmaterialet består av flinta som hämtats i sydvästskåne och/eller Danmark understryker att Gettersö måste förstås i ett bredare geografiskt sammanhang. Också keramiken är sannolikt transporterad till ön och att en bärnsten som påträffades vid undersökningen är förd till platsen är helt klart. Alla fynd på ön stammar förmodligen från kusten och det finns genom flintan och bärnstenen en tydlig koppling till sydvästra Skåne och/eller Danmark.

Varför Gettersö?

Att veta vad människor gjort och varifrån de kom är intressant, men besvarar egentligen inte frågan varför de kom till Gettersö. Man kan ur ett avgränsat ekologiskt perspektiv tolka besöken på Gettersö som ett utnyttjande av koncentrerade resurser som lekvandrande ål eller Bolmens extremt storvuxna öringar. Andra akvatiska resurser som uppträder koncentrerat är lekande vitfisk och gädda. Även om vi har begränsad kunskap om vilka växter som utnyttjades är det möjligt att exempelvis näckrosfrön och vassrötter utgjorde koncentrerade resurser. Som antydde ovan borde det dock rimligtvis finnas liknande resurser närmare den marina miljö som gropkeramikerna vanligtvis uppehöll sig i. Man kan å andra sidan tänka sig att Lagan och Bolmån utgjorde en transportled som möjliggjorde snabba transporter av stora grupper människor via båt. Om man färdas med båt är det ju inte någon principiell skillnad om man gör det på havet eller uppför en flod. Resonemanget ovan utgår från en strikt ekologisk determinism som sällan har sin motsvarighet bland levande människor. Det finns all anledning att förmoda att de människor som vi sammanfattar som gropkeramiker hade preferenser som vi har svårt att föreställa oss. Som ett exempel på ett sådant förhållande kan nämnas att det vid frågestunden efter en föreläsning om Gettersö påpekades att ålskinn var en eftertraktad produkt som tillvaratogs så sent som på femtiotalet. Av de extremt tåliga ålskinnen tillverkades remmar till slagor och gångjärn. Det är inte svårt att föreställa sig många användningsområden för ålskinn hos de marint orienterade GRK. Ett annat exempel på resurser av mer praktisk natur är tillgången på horn i inlandet. Vid flintslagning har klubbor och punsar av horn använts. Vi vet varken vilka horn som ansågs speciellt lämpliga eller hur klövviltspopulationer varierade i Sydsverige vid denna tid. Men som ett hypotetiskt exempel skulle man kunna tänka sig att älghorn var speciellt efterfrågat. Sannolikt var älg betydligt vanligare i inlandet än längs kusterna där ädelövslogen helt dominerade. Möjligen var det också så att hudar från bestämda djurarter var speciellt lämpliga för vissa ändamål. Hypoteserna ovan behöver inte nödvändigtvis vara sanna. De är dock goda exempel på att människor, varken då eller nu, endast styrs av tillgången på kalorier. Exemplet visar också på svårigheterna att utifrån ett nutida perspektiv bedöma vad som var eftertraktat under mellanneolitisk tid.

Kulturmöten kring Bolmen

Beskrivningen ovan har främst utgått från Gettersö och de gropkeramiska lämningarna på ön. En tydlig slutsats är att gropkeramiska spår på ett systematiskt sätt förekommer vid utloppen från stora sjöar i Sydsverige. Till skillnad från de människor som under jägarstenåldern besökte inlandet återfinns spåren på få platser men i stor mängd. I det omgivande landskapet finns rikliga spår från andra neolitiska kulturer som bodde där permanent. När människor från den gropkeramiska kulturen kom till Gettersö kan det knappast ha tagit många dagar förrän alla runt Bolmen visste om det. Varje tolkning av Gettersöboplatsen måste således också inbegripa förståelse av sambandet mellan människorna i den gropkeramiska kulturen och de övriga mellan-neolitiska kulturerna. Neolitikum var inte en fredlig tid (Fibiger et al. 2013), vilket bör beaktas vid tolkningen av Gettersöboplatsen. Det är i det sammanhanget intressant att notera öns defensiva läge och frånvaron av fynd på andra platser runt Bolmen. Oscar Lidén (1940) tolkade på dessa grunder Gettersö som en befäst boplats. Det är möjligt att Lidéns tolkning delvis är riktig. Men det är svårt att föreställa sig ett konstant antagonistiskt förhållande mellan besökarna på Gettersö och alla människor som då bodde runt Bolmen. Skillnaden i antal borde rimligtvis snabbt ha avgjort en konflikt till besökarnas nackdel. Det förefaller rimligare att anta att någon form av ömsesidig acceptans rådde. Kanske underlättades denna acceptans av de olika livsstilarna. Det är möjligt att det rika ålfisket inte alls var något som intresserade den jordbrukande befolkningen runt Bolmen. Helt säkert var inte åkermark något som besökarna på Gettersö traktade efter. Det behöver således inte ha existerat någon konkurrens om resurser mellan GRK och de övriga neolitiska kulturerna. Istället kan man tänka sig ett förhållande där de olika kulturerna kunde dra fördelar av varandra.

En slutsats som man kan dra av undersökningen är att de som besökte Gettersö hade god tillgång till flinta, vilket helt saknades i inlandet. Av speciell betydelse för hela det neolitiska samhället var slipade flintyxor, som hade en stor symboliskt värde (Karsten 1994). Flintyxor måste, liksom de cylindriska GRK-kärnorna, tillverkas av stora högkvalitativa råämnen. En annan artefakt av stor symbolisk betydelse var bärnsten (Axelsson & Strinnholm 2013). För de som levde runt Bolmen måste dessa objekt haft ett mycket stort symboliskt värde. Eftersom GRK rörde sig regelbundet längs kuster där såväl högkvalitativa flintblock som bärnsten kunde påträffas på stränderna torde de haft ett betydligt mindre värde för dem. Mer exotisk borde olika jordbruksprodukter ha tett sig, speciellt förädlade produkter som alkoholhaltiga drycker. Återigen kan man konstatera att Oscar Lidén hade en mycket god iakttagelseförmåga eftersom han föreslog en tolkning av Gettersö som en handelsstation för flinta. Det bör dock betonas att relationen de olika kulturerna emellan knappast bör ses som handel i en modern mening. Snarare torde det ha rört sig om ett utbyte av objekt som varit av stor symbolisk betydelse (Jennbert 1984). Det kan också ha funnits en mer immateriell dimension av utbytet. Den gropkeramiska kulturen var högggradigt mobil och kunde bringa nyheter från platser långt ifrån Bolmen.

Slutsatser och nya frågor

På Gettersö framträder en bild av den gropkeramiska kulturen som både bekräftar och utmanar de gängse arkeologiska föreställningarna. Boplatsen är helt unik i Lagans vattensystem, men boplatser i liknande landskapslägen återfinns på flera ställen i Sydsverige. Gettersö är sannolikt en boplatz som besökts återkommande av större grupper av människor. Som redan Lidén konstaterade finns det stora likheter mellan boplatserna i Jonstorp och Gettersö. Boplatsens tydliga gropkeramiska karaktär mitt i ett landskap som sedan tusen år bebotts av jordbrukande människor sätter förhållandet mellan dessa olika neolitiska kulturer i ett tydligt och mycket konkret perspektiv. Förhoppningsvis kommer fortsatta undersökningar på Gettersö bidra till nya perspektiv på den kulturella och ekonomiska mosaik som karaktäriserade mellanneolitisk tid.

Det bör dock betonas att den gropkeramiska kulturen präglades av en hög mobilitet. Baserat på råmaterialval och keramikstil verkar det inte osannolikt att de människor som vi benämner som GRK regelbundet rörde sig från Öland till Bolmen via Skåne

Figur 6. Exempel på gropkeramik från Gettersö. Foto: Torbjörn Brorson.

och Danmark. Jonstorp och Gettersö är ur detta perspektiv endast två noder i ett betydligt större nätverk av platser. En fördjupad förståelse av den groppkeramiska kulturen kräver således kunskap kring de övriga noderna i det groppkeramiska nätverket. Vid en översiktlig genomgång av de fåtaliga groppkeramiska boplatserna i södra Halland kunde det konstateras att de var av en annan karaktär än Gettersö- och Jonstorpsboplatserna (figur 1). De präglades av en betydligt mindre typologisk variabilitet och det verkar snarare röra sig om tillfälliga fångsstationer än egentliga boplatser (Persson 2014). En fördjupad analys av fynden från dessa boplatser och dess landskapsläge har en stor potential att fördjupa bilden av den groppkeramiska kulturen ur ett såväl regionalt som interregionalt perspektiv.

Undersökningen är utförd av fil.dr Carl Persson Fornforskaren AB carlfornforskaren@gmail.com, Kulturparken Småland och Kronobergs arkeologiska förening inom ramen för projektet *Gettersö – mellan-neolitiska kulturmöten vid sjön Bolmen*. Projektet har finansierats av Lennart J Häggblunds stiftelse och Helge Ax:son Johnsons stiftelse. Slitspårsanalyser av flinta utfördes av fil.dr Bo Knarrström och analysen av keramiken av fil.dr Torbjörn Brorsson.

Referenser

- Axelsson, Tony. & Strinnholm, Anders (2013). The use of amber in the Scandinavian Stone Age. I Bakker, J., A., Bloo, S., B., C. & Dütting, M., A. (ed) *Funeral monuments to household pottery: current advances in Funnel Beaker Culture (TRB/TBK) research: proceedings of the BorgerMeetings 2009, The Netherlands*. (s 143–150).
- Carlsson, Anders (2013). Groppkeramikerna – några inledande ord. I Bratt, Peter. & Grönwall, Richard (ed). *Groppkeramikerna – Rapport från ett seminarium 2011*. Stockholms länsmuseum. (s 5–10).
- Eriksson, Gunilla (2004). Part-time farmers or hard-core sealers? Västerbjers studied by means of stable isotope analysis. *Journal of Anthropological Archaeology*, 23(2). (s. 135–162).
- Fornander, Elin, Eriksson, Gunilla & Lidén, Kerstin. (2008). Wild at heart: Approaching Pitted Ware identity, economy and cosmology through stable isotopes in skeletal material from the Neolithic site Korsnäs in Eastern Central Sweden. *Journal of Anthropological Archaeology*, 27(3), (s. 281–297).
- Fibiger Linda, Ahlström Torbjörn, Bennike Pia, & Schulting Rick J. (2013). Patterns of violence-related skull trauma in neolithic southern scandinavia. *American journal of physical anthropology*, 150. (s 190–202).
- Hansson, Martin (1999). Från renjägare till viking. En arkeologisk historia om södra Småland. I Johansson, Lennart (ed.) *Landet kring sjöarna: en historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv*, [Kronobergs läns hembygdsförb. i samarbete med. Smålands museum], Växjö.
- Iversen, Rune. (2010). In a world of worlds the Pitted ware complex in a large scale perspective. *Acta Archaeologica vol 81*. (s. 5–43).

- Iversen, Rune. (2014). *Transformation of Neolithic Societies : An East Danish perspective on the 3rd millennium BC.* / Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet, 2014. 325 s. Forskning › Ph.d.-afhandling.
- Jennbert, Kristina (1984). *Den produktiva gåvan: tradition och innovation i Sydskandinavien för omkring 5300 år sedan.* Diss. Lund : Univ.
- Jennbert, Kristina (2005). Mellan stenålder och nutid på Kullen. I Berglund, Carin., Larsson, Lars m fl (ed). *Arkeologi och naturvetenskap.* Gyllenstiernska Krappersstiftelsen. (s 131–144).
- Jennbert, Kristina (2015). Cultural Identity. I Brink, Kristian., Hydén, Susan., m fl (ed.). *Neolithic diversities, perspectives from a conference in Lund, Sweden.* Lund: Department of Archaeology and Ancient History, [Lund university].
- Lazaridis, Iosif m fl (2015). Ancient human genomes suggest three ancestral populations for present-day Europeans. *Nature* 513. (s. 409–413).
- Larsson, Mats. 2004. Living in cultural diversity. The Pitted Ware Culture and its relatives. *Journal of Nordic Archaeological Science* 14, (s. 61–69).
- Larsson, Åsa M. (2013). Gropkeramisk kultur under ytan – Inblick i identitet och mentalitet genom keramikhantverket. I Bratt, Peter. & Grönwall, Richard (ed). *Gropkeramikerna – Rapport från ett seminarium 2011.* Stockholms läns museum.
- Lidén, Oscar (1924). Boplatsen vid Gettersö. *Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening VII.* Jönköping.
- Lidén, Oscar (1940). *Sydsvensk stenålder. Strandboplatserna i Jonstorp. II.* Lund.
- Lidén, Oscar (1943). Småländsk stenålder. I: Bock, Sixten (ed.) *En bok om Småland.* Stockholm. Smålands Gille i Stockholm.(s 232–255).
- Malmer, Mats, P. (2002). *The Neolithic of south Sweden: TRB, GRK, and STR.* Stockholm: Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities [Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akad.]
- Nordqvist, Bengt (1997). Västsverige. I Biwall, Anders, Larsson, Mats & Olsson, Eva (ed.) *Regionalt och interregionalt stenåldersundersökningar i Syd- och Mellansverige.* Enskede: TPB (s 15–163).
- Papmehl-Dufay, Ludvig (2006). *Shaping an identity: pitted ware pottery and potters in south-east Sweden.* Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2006.
- Persson, Carl (2012). Arkeologihistoria i Kronobergs län. I: *Urminne. Tidskrift för arkeologi i sydöstra Sverige* 2012:9, (s 41–49).
- Persson, Carl (2014). Boplatsen på Gettersö och gropkeramisk kultur. RAÄ 125:1 Annerstad socken. Ljungby kommun. Kronobergs län. Arkeologisk undersökning, *Smålands museum rapport 2014:14.*
- Persson, Carl (2016). Sjön Bolmens förändrade vattennivåer – En arkeologisk diskussion om landskapsutveckling under perioden 5300–2000 f. Kr. Kronobergs, Hallands och Jönköpings län Småland. *Smålands museums rapport 2016:15.*
- Persson, Carl & Alering, Åsa (2017). Arkeologisk forskningsundersökning år 2016 Gettersö – mellanneolitiska kulturmöten vid sjön Bolmen. RAÄ 125, Annerstad socken. Ljungby kommun. *Smålands museum rapport 2017:2.*
- Rydbeck, Otto (1920). Hava den äldre stenålderns redskapsformer stundom levat kvar ända in i gånggriftstiden?. *Fornvännen* 15. (s 36–146).

- Strinnholm, Anders (2001). *Bland säljägare och fårfarmare: struktur och förändring i Västsveriges mellanneolitikum*. Uppsala: Dept. of Archaeology and Ancient History [Institutionen för arkeologi och antik historia], Univ.
- Vang Petersen, Peter (2004) *Jagten på Anholts ukendte orkenfolk*. I *Aktuel arkæologi*, Årg. 2, nr. 6. (s 22–26).
- Webart, Bozena (1991). De mänskliga kontakterna i Östersjöområdet. Yngre stenålderns fångst samhällen. I Burenhult, G. (ed) *Arkeologi i Sverige. 1, Fångstfolk och herdar*. Höganäs: Wiken.

Författarpresentation

Åsa Axberg är museilektor vid Hallands kulturhistoriska museum.

Lena Bjugger, arkeolog, tidigare anställd vid Kulturmiljö Halland.

Monica Bülow Björk, tidigare anställd på arkeologiska avdelningen på Kulturmiljö Halland. Korrekturläste, formgav och arkiverade arkeologiska rapporter.

Pär Connelid är historisk-geograf och agrarhistoriker. Arbetar med odlingslandskapets historia från bronsålder och framåt. Verksam med egna företaget KULA AB. KULA@kulturgeografi.se

Fil.mag Johan Dahnberg är intendent vid Hallands Konstmuseum.

Johan.dahnberg@hallandskonstmuseum.se

Mats Folkesson, länsantikvarie i Halland 1996–2011. mats.kulturmiljomediam@gmail.com

Professor Joakim Goldhahn innehar Rock Art Australia Ian Potter Kimberley Chair vid Centre for Rock Art Research + Management vid University of Western Australia, Perth. e: joakim.goldhahn@uwa.edu.au

Bo Gräslund är professor emeritus i arkeologi vid Uppsala universitet.

bo.graslund@arkeologi.uu.se

Fil Dr Christer Gustafsson är professor i Kulturvård vid Uppsala universitet

christer.gustafsson@konstvet.uu.se

Stefan Gustafsson, illustratör. Verksam i egna firman Utblick Media i Halland AB.

utblickmedia@gmail.com

Fil Dr Leif Häggström är arkeolog och arbetar vid samlingsenheten, Hallands Kulturhistoriska Museum,

Leif.haggstrom@kulturmiljohalland.se

Sven Lundström, museichef vid Länsmuseet Halmstad/Hallands konstmuseum 2000–2015.

sven.lundstrom@icloud.com

Lars Lundqvist är verksamhetsutvecklare – digitalt kulturarv, arkeolog, avdelningen för kulturarvsutveckling, Riksantikvarieämbetet. lars.lundqvist@outlook.com

Fil Dr Carl Persson är arkeolog vid Fornforskaren AB. carlfornforskaren@gmail.com

Erik Rosengren är tidigare chef för Kulturmiljö Halland.

Fil Dr Bo Strömberg är privatforskare. Har tidigare varit arkeolog vid RAÄ UV och Landsantikvarien Hallands läns museer, samt tidigare antikvarie vid Länsstyrelsen i Hallands län

Stina Tegnhed är arkeolog vid Kulturmiljö Halland, Hallands kulturhistoriska museum.

stina.tegnhed@kulturmiljohalland.se

Clas Tollin fil dr i kulturgeografi, docent i agrarhistoria. Verksam som lärare och forskare vid SLU Ultuna. Clas.Tollin@slu.se

Fil Dr Ådel Vestbö-Franzén är kulturgeograf och arbetar som antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Aadel.franzen@jkgplm.se

Fil Dr Per Wranning är arkeolog och chef vid arkeologiska enheten, Kulturmiljö Halland.

per.wranning@kulturmiljohalland.se

Gisela Ängeby är arkeolog vid Arkeologerna i Mölndal, Statens historiska museer.

gisela.angeby@arkeologerna.com

Utskrift 18 bjuder på ett brett innehåll, en lockande blandning av arkeologi, kulturgeografi, kulturmiljö- och byggnadsvård, konst och historia.

Kort och gott en brokigt blandad bukett!

Numret är en vänbok tillägnad kulturprofilen och före detta länsantikvarien Lennart Lundborg på hans 90-årsdag. I sammanlagt arton bidrag presenterar ett tjugotal författare såväl nya spännande forskningsrön som intressanta tillbakablickar på äldre projekt och reflektioner kring händelser. Merparten har en tydlig koppling till Halland och samtliga bidrags gemensamma nämnare är att de alla är skrivna till Lennart.

Vi hoppas att denna rikt blandade artikelbukett i kombination med den genomgående varma berättartonen ska erbjuda läsaren mycket glädje och kanske även en och annan ny kunskap!

KULTURMILJÖ
HALLAND

EN DEL AV HALLANDS KULTURHISTORISKA MUSEUM